

[Economic-mathematical aspects of diagnostics of enterprise competitiveness]. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU, 2009.

Naherniuk, D. V. "Metodychni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti produktsii" [Methodological approaches to the assessment of the competitiveness of products]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 6/1 (2010): 102-108.

Shpychak, O. M. "Teoretyko-metodolohichni aspekty tsinoutvorennia na silskohospodarsku produktiiu" [Theoretical

and methodological aspects of pricing for agricultural products]. *Ekonomika APK*, no. 1 (2012): 3-10.

Vasylieva, L. M. "Tsinoutvorennia na produktiiu APK v umovakh rynku" [Pricing for agricultural products in market conditions]. *Ekonomichni nauky*, vol. 30, no. 17 (2004): 115-117.

Yevtushenko, V. D. "Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti produktii skotarstva silskohospodarskykh pidpriemstv" [Increasing the competitiveness of livestock production of agricultural enterprises]: *dys. ... kand. ekon. nauk* : 08.00.04, 2018.

УДК 338.48-2-056.24(100)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ ПОТРЕБ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

©2018 ВЛАЩЕНКО Н. М.

УДК 338.48-2-056.24(100)

Влащенко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму

За прогнозами експертів, інклюзивний туризм на сьогоднішній день можна назвати сектором ринку туризму, що швидко розвивається. Інвалідність, або обмеження функціональних можливостей людини, є складним соціальним фактором, вплив якого не може ігнорувати жодне суспільство. Актуальність теми цієї роботи визначається тим, що туризм може стати дуже ефективним засобом інтеграції осіб з обмеженими чи особливими потребами в сучасне суспільство. Метою статті є дослідження проблем і перспектив розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму та визначення пріоритетних напрямків її формування в Україні. Досліджено світові тенденції розвитку інклюзивного туризму, зокрема в європейських країнах. Проаналізовано сучасний стан розвитку інклюзивного туризму в Україні та перспективи вдосконалення відповідної інфраструктури. Розроблено рекомендації щодо активізації розвитку зазначеного виду туризму на основі стимулювання розвитку галузей, які прямо чи опосередковано задіяні в туристському бізнесі.

Ключові слова: інклюзивний туризм, інфраструктура, соціальні інновації, готельні підприємства.

Рис.: 1. **Бібл.:** 12.

Влащенко Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

УДК 338.48-2-056.24(100)

Влащенко Н. М. Проблемы и перспективы развития инфраструктуры для нужд инклюзивного туризма

По прогнозам экспертов, инклюзивный туризм на сегодняшний день можно назвать быстро развивающимся сектором рынка туризма. Инвалидность, или ограничение функциональных возможностей человека, является сложным социальным фактором, воздействие которого не может игнорировать ни одно общество. Актуальность темы этой работы обусловлена тем, что туризм может стать эффективным средством интеграции лиц с ограниченными или особыми потребностями в современное общество. Целью статьи является исследование проблем и перспектив развития инфраструктуры для нужд инклюзивного туризма и определение приоритетных направлений ее формирования в Украине. Исследованы мировые тенденции развития инклюзивного туризма, в частности в европейских странах. Проанализировано современное состояние развития инклюзивного туризма в Украине и перспективы совершенствования соответствующей инфраструктуры. Разработаны рекомендации по активизации развития данного вида туризма на основе стимулирования развития отраслей, которые прямо или косвенно задействованы в туристском бизнесе.

Ключевые слова: инклюзивный туризм, инфраструктура, социальные инновации, гостиничные предприятия.

Рис.: 1. **Библ.:** 12.

Влащенко Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

UDC 338.48-2-056.24(100)

Vlashchenko N. M. The Problems and Prospects of Infrastructure Development for the Needs of Inclusive Tourism

According to experts, inclusive tourism today can be called a rapidly developing sector of the tourism market. Disability or person's functional limitations is a complex social factor whose impact cannot be ignored by any society. The relevance of the topic of this publication is stipulated by the fact that tourism can be an effective means of integrating persons with limited or special needs into contemporary society. The article is aimed at researching the problems and prospects of infrastructure development for the needs of inclusive tourism and defining the priority directions of formation of such infrastructure in Ukraine. The world tendencies of development of inclusive tourism, in particular in the European countries, are studied. The current status of development of inclusive tourism in Ukraine and prospects of improvement of the corresponding infrastructure are analyzed. The recommendations on enhancement of development of this type of tourism on the basis of stimulation of development of industries, which directly or indirectly are involved in tourism business, are elaborated.

Keywords: inclusive tourism, infrastructure, social innovations, hotel enterprises.

Fig.: 1. **Bibl.:** 12.

Vlashchenko Natalia M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

Інклюзивний туризм, за прогнозами експертів, на сьогоднішній день можна назвати сектором ринку туризму, що швидко розвивається. В Україні дану сферу туристського бізнесу називають «туризмом для інвалідів», в інших країнах застосовують терміни – «доступний туризм», «інклюзивний туризм», «туризм для всіх», «безбар'єрний туризм».

На сьогодні експертний аналіз показує інтенсивне зростання цієї сфери туристського бізнесу, при тому, що навіть за кордоном його поки важко визначити як масовий.

Затребуваність інклюзивного туризму підвищується в усьому світі. Інвалідність, або обмеження функціональних можливостей людини, є складним соціальним фактором, впливу якого не може ігнорувати жодне суспільство. Актуальність теми цієї роботи визначається тим, що туризм може стати дуже ефективним засобом інтеграції інвалідів та осіб з особливими потребами здоров'я в сучасне суспільство, поряд з іншими.

Сьогодні, коли діалектика суспільного розвитку обумовила створення і затвердження нових соціальних установок і нової соціальної політики, а також формування сучасного мислення, серед інших видів інновацій на перший план висувуються саме соціальні інновації, які здобувають усе більш чіткі структурні обриси як особливий вид професійної діяльності, у тому числі в індустрії гостинності.

Для сучасної України соціальні перетворення є вкрай важливим питанням, особливо в умовах її європейської орієнтації. Дослідженню розвитку інклюзивного туризму присвячено багато праць вітчизняних і закордонних учених: А. І. Войтовської [3], Ю. М. Хрущ, В. М. Іванової, Р. С. Медведського [9], О. Г. Розметової [5; 6], Д. Сая [7] та інших. Проблемами розвитку суспільства та реалізації соціальних інновацій займалися Л. І. Федулова, Т. Фридман, У. Бек. Дослідники означеної тематики вивчали питання про можливий обмін вдалим досвідом і форми їх практичного втілення, які б відповідали соціальним потребам.

Водночас, незважаючи на значний науковий інтерес до розвитку зазначеного виду туризму, залишається чимало невирішених питань. Процес розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму на рівні готельних підприємств та українського суспільства в цілому досі є недостатньо дослідженим.

Метою статті є дослідження проблем і перспектив розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму та визначення пріоритетних напрямків її формування в Україні.

Сучасні тенденції світової соціалізації висувують нові вимоги до обслуговування людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення як неохопленого повним спектром послуг сегмента споживачів.

Відповідно до нормативних документів маломобільні групи населення включають людей, що від-

чувають труднощі при самостійному пересуванні, при одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі. Отже, це люди з інвалідністю (до 12% населення країни), особи з тимчасовим порушенням здоров'я (до 1,5%), люди похилого віку (понад 40%), вагітні жінки (біля 1%), діти дошкільного віку (більше 2 млн), особи з дитячими візками (майже 1%) [5].

За офіційними підрахунками ООН на сьогоднішній день у світі проживає близько 650 млн інвалідів (близько 10% населення Землі), в країнах Європи інваліди складають від 22% до 37% населення (за даними Eurostat, 2015) – у середньому це 60 млн [12].

За показниками тур фірм, особи з особливими потребами подорожують не так активно, як інші громадяни Євросоюзу: від 37% – у Великобританії до 53% – у Німеччині. Водночас 11% усіх туристських поїздок в Європі і 7% у всьому світі здійснюють мандрівники з обмеженими можливостями, зазвичай у компанії родичів, друзів, або професійних супроводжуючих [11].

Найчастіше туристи з особливостями здоров'я обирають готелі категорії від трьох до п'яти зірок, оскільки зазвичай саме такі готелі надають пристосовані для їх потреб номери. Готелі нижчих категорій – від однієї до двох зірок – складають лише 10,62% ринку інклюзивного туризму. За розрахунками експертів, збільшення кількості одно-двозіркових готелів, обладнаних номерами, створеними за принципами інклюзивності, помітно збільшить попит у цій галузі туристського ринку [10].

Певні кроки на шляху розвитку інклюзивного туризму робляться і в нашій країні. В Україні створено Асоціацію інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, ініціатором і засновником якої став КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради».

Розроблено «Програму розвитку туризму в Черкаській області на 2012–2020 роки», в якій враховано пропозиції громадських організацій інвалідів і чорнобильців області про необхідність створення «Всеукраїнського Центру реабілітації інвалідів, чорнобильців та ветеранів». Виконання даної програми забезпечить в Черкаській області надання таких видів реабілітації: соціальна, фізична, фізкультурно-спортивна, психолого-педагогічна, психологічна. Також уперше в Україні будуть започатковані особливі види реабілітації – інклюзивний туризм і його окремі складові.

Сьогодні в Україні триває процес переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності, коли вислів «всі різні, але всі рівні», означає, що в державі змінилося ставлення до людей з інвалідністю, які прагнуть інтегруватися в суспільство.

Саме на шляху до «соціальної моделі інвалідності» Україна у 2009 р. ратифікувала Конвенцію ООН по правах інвалідів, а Факультативний прото-

кол вступив у силу у 2010 р. На етапі реформування галузі охорони здоров'я України розвиток і становлення реабілітаційної допомоги хворим і людям з інвалідністю набуває особливої актуальності. Чисельність інвалідів серед учасників та постраждалих внаслідок АТО – зазвичай людей молодого, працездатного віку – на жаль, прогресивно збільшується. Вони особливо потребують кваліфікованої реабілітаційної допомоги, як психологічної, так і соціальної – тих видів реабілітації, які в нашій державі не мають чіткої структури і знаходяться на етапі формування. У зв'язку з цим розробка та впровадження нових дієвих видів реабілітації, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільства, дадуть змогу забезпечити розбудову єдиної державної системи медико-соціального захисту для збереження фізичного і психологічного здоров'я населення в Україні, у тому числі людей з інвалідністю [8].

З точки зору і лікарів, і соціальних працівників, можливості туризму, як виду реабілітації, досить великі. Це: реалізація рухової активності, яка підвищує психічну стійкість організму; здійснення терапії та профілактики психосоматичних захворювань; допомога в установленні соціальних контактів та надання можливості виконувати різні соціальні ролі; повернення людей з інвалідністю в суспільство; покращення психоемоційного настрою людей з інвалідністю; інтелектуальна, виховна та пристосувальна дія на людину з інвалідністю [4].

Процес соціального інклюзивного туризму для людей з інвалідністю і без вад – процес взаємовигідний. Усі люди потребують спілкування, підтримки. Часто саме людина з інвалідністю своїм прагненням до життя та волею може надихнути здорову людину до кращого сприйняття і осмисленого прожиття кожної хвилини життя. З іншого боку, спілкування здорових людей і людей з інвалідністю у процесі реалізації інклюзивного туризму як соціального та психологічного виду реабілітації – надасть особі з інвалідністю змогу змінити соціальну роль у суспільстві, оволодіти технологіями ефективного функціонування в різних умовах перебування, соціально активізуватися в процесі туристичних заходів, трансформувати свій світогляд, розвинути здатність до самообслуговування та організувати свій побут в умовах навколишнього середовища, оволодіти новими знаннями, уміннями та навичками.

Отже, інклюзивний туризм може стати унікальним явищем для реабілітації для осіб з інвалідністю, включаючи в себе як пізнавальний процес, так і можливість повноцінної соціалізації.

Дуже важливо, щоб інклюзивний туризм як вид реабілітації в нашій державі був віднесений до «соціального або медичного туризму» та кваліфікувався як подорожі, що субсидовані державою з коштів, які виділяються на соціальні потреби людей з інвалідністю.

Особливого значення для розвитку соціальних інновацій у вітчизняному готельному бізнесі набуває дослідження практичного досвіду соціально-інноваційної діяльності провідних готельних підприємств світу.

На відміну від західних країн держави, що утворилися на пострадянському просторі, практично не в змозі забезпечити літнім людям, які потребують догляду, належний рівень утримання та обслуговування. Цю функцію взяли на себе парк-готелі для літніх людей, що надають соціальні послуги європейського рівня, а саме: проживання, догляд і лікарська допомога.

Однією з інноваційних тенденцій у сучасному готельному обслуговуванні, здатною вирішити проблему доступності сервісу для клієнтів з обмеженими можливостями, є впровадження «Концепції універсального дизайну» [6]. Універсальний дизайн (дизайн для всіх), або інклюзивний дизайн, – стратегія, спрямована на проектування та наповнення різних типів середовища, продуктів, комунікацій, інформаційних технологій і послуг для забезпечення доступності та розуміння всіма покупцями, відповідно для загального використання без необхідності адаптації. Універсальний дизайн припускає задоволення потреб будь-якого клієнта на основі рівноправного використання, гнучкості, простоти та зручності у використанні, сприйняття інформації незалежно від сенсорних можливостей користувачів, допустимість помилок з боку клієнта, забезпечення низького рівня фізичних зусиль при споживанні послуг.

Особливо важливим є те, що універсальне проектування є концепцією, яка виходить за рамки питання доступності та пристосованості будівель, охоплюючи також соціальні, економічні, культурні питання, і максимально сприятиме об'єднанню людей, а не поділу їх на окремі групи за різним ступенем можливостей. Використання універсального дизайну дозволить готельним підприємствам і багатьом іншим сервісним організаціям застосовувати в процесі обслуговування основні принципи та ідеї рівності та зручності для всіх клієнтів.

Докладніше питання розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму на рівні готельних підприємств автором розглянуто в роботах [1; 2].

Довгострокова мета розвитку інклюзивної туризму – створення туристського середовища, в якому можуть брати активну участь всі туристи, незалежно від їх індивідуальних потреб, віку, обмеження фізичних можливостей, що веде до згуртування суспільства та подолання відчуження інвалідів.

Для успішного розвитку туризму, доступного для всіх, необхідний повний функціонуючий ланцюжок послуг:

- ✦ доступність засобів розміщення (безбар'єрне середовище);
- ✦ доступність транспорту;
- ✦ доступність інформації.

У ході аналізу розвитку інклюзивної туризму в Україні можливо зробити висновок, що існує низка перешкод для розвитку цього виду туризму в нашій країні:

1. Недостатня реклама регіонів як територій інклюзивного туризму.
2. Брак (а часом і відсутність) статистичних даних у сфері інклюзивного туризму.
3. Незадовільний стан фінансових можливостей клієнтів інклюзивного туризму.
4. Відсутність адаптованої для потреб туристів з обмеженими можливостями міської інфраструктури – пристосованого міського транспорту, доступних пішохідних вулиць.
5. Недостатня підтримка інклюзивного туризму з боку регіонального уряду.
6. Низька інвестиційна привабливість даного виду туризму;
7. Нестача кваліфікованих кадрів.

Однак, незважаючи на перераховані перешкоди, існує і великий потенціал для розвитку інклюзивного туризму в Україні.

Регулювання розвитку інклюзивного туризму має здійснюватися шляхом створення дієвого механізму державної підтримки та стимулювання, який повинен включати різноманітні економічні важелі,

такі як розробка і фінансування цільових міжрегіональних програм для інвалідів та маломобільних груп населення; формування спеціальних фондів для підтримки осіб з обмеженими можливостями; реалізація інвестиційних проектів під егідою держави; надання кредитів на пільгових умовах, субсидій, дотацій тощо.

Спираючись на міжнародний досвід і беручи до уваги сучасні умови функціонування вітчизняного туристського ринку, а також рівень відповідної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями, на першому етапі розвитку інклюзивного туристського продукту необхідно сформувати цілісну систему стимулювання розвитку галузей, які прямо або опосередковано задіяні в туристському бізнесі, а також розробити його нормативно-правове забезпечення (рис. 1).

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз свідчить, що розвиток сектора інклюзивного туризму служить суттєвим стимулом економічного зростання і зайнятості та має виступати як соціальне завдання для держави і суспільства – перш за все з позиції дотримання прав і свобод людини, реалізації права на відпочинок і права на працю для туристів з обмеженими можливостями.

Рис. 1. Система стимулювання розвитку галузей, задіяних у наданні послуг інклюзивного туризму

Готельні, туристські підприємства, які розвиватимуть інфраструктуру для цілей інклюзивного туризму, матимуть конкурентну перевагу.

Довгострокова мета розвитку інклюзивної туризму – створення туристського середовища, в якому можуть брати активну участь всі туристи, незалежно від їх індивідуальних потреб, віку, обмеження фізичних можливостей, що веде до згуртування суспільства та подолання відчуження інвалідів.

Таким чином, формування і реалізація державного механізму підтримки розвитку інклюзивного туризму забезпечать Україні імідж соціально орієнтованої туристської держави, а також сприятимуть розвитку ділових контактів і підвищенню конкурентоспроможності та результативності діяльності як окремих підприємств і організацій, так і регіонів, задіяних у створенні інклюзивного туристського продукту, а також економічному зростанню країни в цілому.

Подальші дослідження в цій галузі будуть спрямовані на формування стратегії розвитку інклюзивного туризму та прогнозування результатів його функціонування з урахуванням взаємодії всіх зацікавлених сторін: держави, місцевих органів влади, організаторів туристської діяльності та власне туристів з обмеженими можливостями. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Влащенко Н. М.** Інноваційні технології в готельно-му господарстві : навч. посіб. Харків : Вид-во ТОВ «Друкарня МАДРИД», 2014. 128 с.
- 2. Влащенко Н. М.** Соціальні інновації в індустрії гостинності: тенденції, закордонний досвід, вітчизняні реалії. *Економічний простір*. 2017. № 118. С. 87–95.
- 3. Войтовська А. І.** Особливості інклюзивного туризму. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/vojtovska.htm
- 4. Горіна Г. О.** Специфіка стратегій розвитку міжнародних готельних мереж в умовах глобалізації. *Інноваційна економіка*. 2012. № 8. С. 270–273.
- 5. Розметова Е. Г., Мельник И. Л.** Инновационные тенденции в формировании социальной составляющей сервисного обслуживания // Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития Республики Беларусь : материалы II Междунар. науч. конф. молодых ученых (Минск, 25 мая 2012 г.). Минск : НИЭИ М-ва экономики Респ. Беларусь, 2012. С. 44–48.
- 6. Розметова О. Г.** Проблеми та перспективи впровадження соціальних інновацій в діяльність підприємств готельного господарства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=561>
- 7. Сай Д.** Отношение к людям с ограниченными возможностями: Китайская Народная Республика, Япония и Индия. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2013. № 1. С. 117–130.
- 8.** Сайт порталу Дніпропетровської медичної академії. URL: <http://www.dsma.dp.ua/ua/novini/178-inklyuzivnij-turizm-novij-vid-reabilitatsiji-lyudej-z-invalidnistyu>
- 9. Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський Р. С.** Туризм для інвалідів: сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 6. С. 206–211.
- 10. Bowtell J.** Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. *Journal of Tourism Futures*. 2015. Vol. 3. Issue. 3. P. 203–222. doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012
- 11. Portales R. C.** Removing “invisible” barriers: opening paths towards the future of accessible tourism. *Journal of Tourism Futures*. 2015. Vol. 1. Issue. 3. P. 269–284. doi.org/10.1108/JTF-04-2015-0018
- 12. Michopoulou E., Darcy S., Ambrose I., Buhalis D.** Accessible tourism futures: the world we dream to live in and the opportunities we hope to have. *Journal of Tourism Futures*. 2015. Vol. 1. Issue. 3. P. 179–188. doi.org/10.1108/JTF-08-2015-0043

REFERENCES

- Bowtell, J. "Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies". *Journal of Tourism Futures*, vol. 3, no. 3 (2015): 203-222. doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012
- Horina, H. O. "Spetsyfika stratehii rozvytku mizhnarodnykh hotelnykh merezh v umovakh hlobalizatsii" [Specificity of the strategies of development of international hotel chains in the conditions of globalization]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 8 (2012): 270-273.
- Khrushch, Yu. M., Ivanova, V. M., and Medvedskiy, R. S. "Turizm dlia invalidiv: suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia" [Tourism for the disabled: modern approaches to the definition of the concept]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, no. 6 (2017): 206-211.
- Michopoulou, E. et al. "Accessible tourism futures: the world we dream to live in and the opportunities we hope to have". *Journal of Tourism Futures*, vol. 1, no. 3 (2015): 179-188. doi.org/10.1108/JTF-08-2015-0043
- Portales, R. S. "Removing "invisible" barriers: opening paths towards the future of accessible tourism". *Journal of Tourism Futures*, vol. 1, no. 3 (2015): 269-284. doi.org/10.1108/JTF-04-2015-0018
- Rozmetova, O. H. "Problemy ta perspektyvy vprovadzhennia sotsialnykh innovatsii v diialnist pidpriemstv hotelnoho hospodarstva" [Problems and perspectives of introduction of social innovations into the activity of hotel industry enterprises]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2013. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=561>
- Rozmetova, Ye. G., and Melnik, I. L. "Innovatsionnye tendentsii v formirovanii sotsialnoy sostavlyayushchey servisyngogo obsluzhivaniya" [Innovative trends in the formation of the social component of service]. *Aktualnye problemy i napravleniia sotsialno-ekonomicheskogo razvitiia Respubliki Belarus*. Minsk: NIEI M-va ekonomiki Resp. Belarus, 2012. 44-48.
- Sait portalu Dnipropetrovskoi medychnoi akademii. <http://www.dsma.dp.ua/ua/novini/178-inklyuzivnij-turizm-novij-vid-reabilitatsiji-lyudej-z-invalidnistyu>
- Say, D. "Otnosheniye k lyudyam s ogranichennymi vozmozhnostyami: Kitayskaya Narodnaya Respublika, Yaponiya i Indiya" [Attitudes towards people with disabilities: People's Republic of China, Japan and India]. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing*, no. 1 (2013): 117-130.
- Vlshchenko, N. M. "Sotsialni innovatsii v industrii hostynnosti: tendentsii, zakordonnyi dosvid, vitchyzniani realii" [Social innovations in the hospitality industry: trends, foreign experience, domestic realities]. *Ekonomichniy prostir*, no. 118 (2017): 87-95.
- Vlshchenko, N. M. *Innovatsiini tekhnolohii v hotelnomu hospodarstvi* [Innovative technologies in the hotel industry]. Kharkiv: Vyd-vo TOV «Drukarnia MADRYD», 2014.
- Voitovska, A. I. "Osoblyvosti inkluzyvnoho turizmu" [Features of inclusive tourism]. http://tourlib.net/statti_ukr/vojtovska.htm